

به نام
خداوند
جان و خرد

سرشناسه	سروقدی، محمود، ۱۳۲۳-۱۳۸۵.
عنوان و نام پدیدآور	یادگار عمر: مجموعه آثار روانشاد دکتر محمّد رضا (محمود) سروقدی جلد نخست
مشخصات نشر	به کوشش جواد رسولی با مساعدت نعمت سروقدی مشهد: آهنگ قلم، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	ج.
شابک	دوره: ۵-۷۱-۷۶۴۱-۷۶۴-۹۶۴-۹۷۸ ج. ۱: ۰۲-۰۵-۲۸۰۵-۹۶۴-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی	فبا
موضوع	سروقدی، محمود، ۱۳۲۳-۱۳۸۵
موضوع	مقاله‌های فارسی - قرن ۱۴.
شناسه افزوده	رسولی، جواد، ۱۳۴۲- . گردآورنده.
رده‌بندی کنگره	۱۳۸۷ ی ۷۷/۸۰۹۸ PIR
رده‌بندی دیویی	۸۷۴/۶۲
شماره کتابشناسی ملی	۱۵۷۲۹۳۳

یادگار عمر

مجموعه آثار روانشاد

دکتر محمد رضا (محمود) سروقدی

جلد نخست

به کوشش

دکتر سید جواد رسولی

با مساعدت

نعمت سروقدی

با مقدمه استاد مهدی سیدی

انتشارات

آهنگ قلم

بهار ۱۳۸۸

یادگار عمر؛ مجموعه آثار روانشاد دکتر محمدرضا (محمود) سروقدی

جلد نخست

به کوشش
با مساعدت
سید جواد رسولی
نعمت سروقدی

ویراستار
کانون ویراستاران آهنگ قلم (میلاد هرنیا، سمیرا ابراهیمزاده)

طراح جلد
محبوبه زارع

تاریخ انتشار
بهار ۱۳۸۸

نوبت چاپ
اول

صفحات
۲۹۰

قطع
وزیری

شمارگان
۱۰۰۰ نسخه

واژنگاری
مؤسسه بیژن ۸۳۵۹۶۵-۰۵۱۱

لیتوگرافی
سوره ۷۲۵۲۹۰۳-۰۵۱۱

چاپ
میثاق ۷۲۵۸۵۹۹-۰۵۱۱

صحافی
پارسیان ۷۳۱۳۳۰۶-۰۵۱۱

شابک
۲۸۰۵۰۰۲-۹۶۳-۹۷۸ نور: ۷۱-۵-۷۶۳۱-۹۶۳-۹۷۸

قیمت
۶۵۰۰ تومان

ناشر
آهنگ قلم

نشانی
مشهد/ ص. پ. ۱۳۶۳-۹۱۸۹۵

تلفن
۰۹۱۵۳۳۳۱۶۰۲

وب سایت
www.ahangeghalam.ir

پست الکترونیکی
Ahangeghalam@Gmail.com

مرکز پخش
طوبی ۷۶۱۲۷۵۰-۰۵۱۱

فهرست

یادداشت ناشر.....	۷
مقدمه استاد مهدی سیدی.....	۹
فصل اول: نتیجه و بنیان‌های تفکر او ص ۱۵	
فصل اول: فلسفه اخلاق.....	۱۷
فصل دوم: نتیجه و مسئله فاشیسم.....	۴۹
فصل سوم: تفکر فلسفی از نظرگاه تاریخ.....	۶۴
فصل چهارم: مقدمه‌ای بر کتاب عبدالله‌نامه حافظ تنیش بخارایی ص ۷۵	
پیشگفتار.....	۷۷
فصل اول: بررسی منابع تاریخی.....	۸۰
۱- منابع فارسی ایران.....	۸۰
۲- منابع فارسی ماوراءالنهر و ترکستان.....	۸۶
۳- منابع فارسی و ترکی- مغولی هند.....	۸۹
۴- منابع عثمانی.....	۹۰
فصل دوم: تأسیس سلسله شیپانیان اوزبک.....	۹۱
۱- توصیف عمومی.....	۹۱
۲- شیپک‌خان و فرمانروایان دشت قپچاق.....	۹۲
فصل سوم: شیپک‌خان و تیموریان.....	۹۷
۱- وضع سیاسی ماوراءالنهر.....	۹۷
۲- تصرف سمرقند و بخارا توسط شیپک‌خان.....	۹۹
۳- تصرف مجدد سمرقند و شکست بابر.....	۱۰۱
۴- وضع سیاسی خراسان.....	۱۰۴
۵- جنگ‌های شیپک‌خان با خاندان سلطان حسین میرزا.....	۱۰۵
۶- شاه اسماعیل اول و سلطان حسین میرزا تیموری.....	۱۰۷
۷- سرنوشت شاهزادگان تیموری.....	۱۱۱
۸- پناهنده شدن بدیع‌الزمان میرزا به شاه اسماعیل.....	۱۱۲
پی‌نوشت‌ها.....	۱۱۶
فصل اول:.....	۱۱۶
فصل دوم:.....	۱۲۰

۱۲۱	فصل سوم:
۱۳۰	نتیجه‌گیری
۱۳۲	کتاب‌نامه
۱۳۲	منابع و مأخذ (دست اول)
۱۳۶	تحقیقات و پژوهش‌ها (به زبان فارسی - تاجیکی)
	کتاب ششم: گاه‌نوشته‌ها ص ۱۳۹
۱۴۱	شماره اول: نقد کتاب و نظریات
۱۴۱	مقاومت در برابر «ادب مقاومت»
۱۵۳	آواز باران
۱۷۱	جزء و کل
۱۷۹	روانشناسی تخیل
۱۹۵	حسین میرزا، وجود هستی نیافته
۲۰۵	آخرین پادشاه
۲۱۴	دریچه تازه
۲۱۷	فرمالیسم خوش ساخت
۲۱۹	خودم با دیگران
۲۲۱	گل صدبرگ
۲۲۲	جزیره سرگردانی
۲۲۴	قصه‌هایی هم سنگ با اسطوره
۲۲۷	تراحم در تصویر
۲۳۰	فرهنگنامه قرآنی
۲۳۲	نیمی ز ترکستان، نیمی ز فرغانه
۲۳۵	شماره دوم: کتاب نما (معرفی کتاب)
۲۷۳	بریده‌ای از خسرو و شیرین نظامی به نثر
۲۷۳	بریده‌ای از لیلی مجنون نظامی به نثر
۲۷۴	عرفان، عارف، اثر عرفانی
	کتاب چهارم: خاندان سروقد ص ۲۷۵
۲۷۷	خاندان سروقد و چند وقف نامه
۲۸۲	وقف‌نامه مدرسه میرزا جعفر
۲۸۴	وقف نامه روستای دهرود (۱۰۷۸ هـ ق)
۲۸۶	وقف‌نامه املاک اراضی
۲۹۰	پی‌نویس‌ها

یادداشت ناشر

دفتر نخست یادگار عمر را پیش رو دارید؛ مجموعه‌ای از نوشته‌های چاپ شده و نشدهٔ روانشاد دکتر محمد رضا (محمود) سروقدی.

اشتیاق دوستداران آن عزیز ما را بر آن داشت تا به گردآوری و نشر «یادگار عمر» او بپردازیم؛ و در این راه، دوست و همراز آن زنده‌یاد، استاد مهدی سیدی، بیش و پیش از همه دست به کار شد و اصل مقالات چاپ شده‌ای را که در اختیار داشت، به ما سپرد.

امید است با همت دوستان او و ساکنان سرای قلم و اندیشه، دیگر نوشته‌ها و یادداشت‌های آن فرهیختهٔ کوچیده، گردآید و در دفترهای پسین «یادگار عمر» بیاید.

سید جواد رسولی - نعمت سروقدی

بهار ۱۳۸۸

مقدمه استاد مهدی سیدی*

زنده‌یاد محمدرضا (محمود) سروقدی، در تاریخ ۱۳۲۳/۸/۱۴، در کوچه قدیمی عباسقلی‌خان مشهد دیده به جهان گشود. مادر او «فرخ لقا صادقی‌زاده» نام داشت و پدرش «محمد حسین سروقدی». جد بزرگ ایشان شمس‌الدین محمد جوینی (وزیر با تدبیر عصر ایلخانان، برادر عظاملک جوینی، مؤلف تاریخ جهانگشای جوینی) بوده است.^۱ نیای بعدی ایشان هم مرحوم «میرزا محمد جعفر سروقد» بوده که در نیمه دوم قرن یازده قمری مدرسه زیبا و بی‌همتای «میرزا جعفر» را با همکاری یکی از برادرانش - میرزا محمدطاهر - در گوشه صحن عتیق (انقلاب کنونی) حرم حضرت رضا (ع) احداث کرده است. او دو برادر به نامهای «میرزا محمود» و «میرزا محمد طاهر» (مشهور به وزیرخان) داشته است، که از خراسان به هندوستان مهاجرت کرده و در آن کشور منشأ خیرات مهمتی شده‌اند. میرزا محمود در دولت گورکانیان به مقام وزارت رسیده، چنانکه دو شهر «محمود پوره» هند را همو ساخته است. میرزا محمد طاهر هم، فرزند فرهیخته و شاعری به نام «محمد باذل» داشته که منظومه حماسی - مذهبی «حملة حیدری» را سروده است.^۲

بنابر اصل وقف‌نامه مدرسه میرزا جعفر (که در دست این خاندان است) مدرسه مزبور در سال ۱۰۵۹ با وجهی که میرزا محمدطاهر از هندوستان فرستاده، توسط میرزا جعفر

* این مقدمه با عنوان «یادی از محمدرضا سروقدی - معلمی فرهیخته و نژاده» به قلم استاد مهدی سیدی در شماره ۱ فصلنامه پاژ (بهار ۱۳۸۷) [نشریه فرهنگسرای فردوس] درج و به لطف ایشان زینت‌بخش اثر حاضر گردیده است.

۱ - دکتر ذبیح الله صفا، تاریخ ادبیات در ایران، تهران، فردوس، ۱۳۶۶، ج ۵، ص ۵۸۹ تا ۵۹۱

۲ - دکتر صفا، پیشین؛ و مهدی سیدی، سیمای تاریخی - فرهنگی شهر مشهد، تهران، آوام، با همکاری معاونت فرهنگی شهرداری مشهد، ۱۳۸۲، ص ۱۵۹، ذیل «مدرسه میرزا جعفر»

احداث شده است. در سال ۱۰۷۹ هم رقبات زیادی در شهر مشهد وقف نگهداری مدرسه و حقوق و معاش مدرّسان و طلاب آن شده است. یکی از مدرّسان نامی مدرسه میرزا جعفر، «شیخ حرّ عاملی» بوده است، که چون در سال ۱۱۰۴ هجری در گذشته، در یکی از حجره‌های تحتانی مدرسه مزبور دفن شده و تاکنون مقبره‌اش برجا و محترم و زیارتگاه عامّه شیعیان و زائران حضرت رضا (ع) است.^۱

زنده‌یاد محمدرضا سروقدی که از چنین خاندانی برآمده بود، به گونه‌ای زیست که بر فخر خاندان خویش افزود. وی تحصیلات ابتدایی را در دبستان غزالی باغ رضوان مشهد و متوسطه را در دبیرستان «نصرت الملک ملکی» همین شهر گذراند. آنگاه خدمت سربازی خود را، به صورت معلّم سپاه دانش، در یکی از روستاهای شهرستان ساری سپری کرد. پس از آن برای تحصیل در رشته فلسفه به دانشگاه تبریز رفت. وی در زمان دانشجویی، در مدارس «گاوغان» آذرشهر آذربایجان شرقی تدریس می‌کرد؛ به همین سبب با بسیاری از معلّمان خوش‌اندیش آذری - که عموماً از دوستان و یاران زنده‌یاد «صمد بهرنگی» بودند - آشنایی و رفاقت یافت، که با بعضی از آنها، از جمله «دکتر رحیم رئیس‌نیا» تا آخر عمر دوستی را ادامه داد. سروقدی در سال ۱۳۴۶ رسماً به استخدام آموزش و پرورش درآمد و در آذربایجان به تدریس فلسفه و منطق پرداخت. اما پس از فراغت تحصیلی در سال ۱۳۵۱ به سبزوار منتقل شد و با دختر خاله خود ازدواج کرد و معلّمی را در همان شهر ادامه داد، چند سال بعد به شهر مشهد منتقل و در سال ۶۲ پس از بازخرید خدمت، از تدریس رسمی معاف شد. اما مطالعه و نوشتن را که از کودکی آغاز کرده بود، رها نکرد و مقالات بسیاری در مجله‌های کشور (مثل چیستا و آدینه) و خراسان (مجله خاوران و کتاب پاژ) نوشت. وی تقریباً از همکاران دائمی فصلنامه کتاب پاژ (به مدیریت دکتر محمدجعفر یاحقی و محمدرضا خسروی، در شهر مشهد) بود. از شماره ۷ کتاب پاژ (زمستان ۱۳۷۱) هم مسئولیت بخش «کتاب‌های پاژ» و معرفی کتاب‌های تازه منتشر شده را بر عهده گرفت و تا آخرین شماره فصلنامه مزبور (۱۵، سال ۱۳۷۳) این مسئولیت را عهده‌دار بود. پس از آن هم با پیشنهاد دوستانش دکتر یاحقی و سیدی به تصحیح و بازخوانی و تنقیح نسخه‌ای از کتاب ارزشمند عبدالله نامه (در تاریخ ازبک‌های شیبانی سده دهم هجری) پرداخت.

۱- سیدی، پیشین، ص ۱۱۵؛ و کاظم مدیر شانه‌چی، مزارات خراسان، چاپخانه دانشگاه مشهد، ۱۳۴۵، ص ۱۰۹ تا

وی بعد از درگذشت مرحوم حاج مهدی سروقد رضوی (متولی موقوفات اولادی خاندان سروقد) در سال ۱۳۷۸ به عضویت شورای تولیت موقوفات مزبور درآمد، بعد هم توسط همان شورا به تولیت برگزیده شد و خدمات شایان توجهی به اعضای خاندان (که حدود صد خانوار هستند) به ویژه نیازمندان ایشان کرد. با همین احوال از سال ۱۳۸۱ مشغول تحصیل فوق لیسانس تاریخ در دانشگاه دولتی شهر خجند تاجیکستان شد و در سال ۱۳۸۳ از رساله خود - که تصحیح همان عبدالله نامه - بود دفاع کرد. پس از آن هم برای ادامه تحصیل در رشته دکترای فلسفه، وارد دانشگاه دولتی شهر دوشنبه (مرکز کشور تاجیکستان) شد و موضوع «نیچه و بنیانهای تفکر او» را برای رساله خویش برگزید. در آن میان، گرچه برای وی مشکلاتی حقوقی در امر تولیت به وجود آمد، از ادامه کار علمی باز نماند و تا پاییز سال ۱۳۸۵ عمده رساله خویش را تدوین و تحریر کرد و در روز سه‌شنبه ۱۴ شهریور آن سال برای پیش دفاع از رساله‌اش عازم تاجیکستان شد. چون حدود دو ساک بزرگ کتاب همراه داشت، سفرش را با آقای دکتر یاحقی - که برای شرکت در جشن‌های استقلال تاجیکستان به آن کشور می‌رفت - هماهنگ کرد تا یار سفری داشته باشد. پس از فرود هواپیما در شهر دوشنبه دکتر یاحقی به هتل میهمان ویژه جشن‌ها و مرحوم سروقد به هتل «دوشنبه» (واقع در میدان عینی) رفتند؛ تا اینکه صبح روز پنج‌شنبه ۱۶ شهریور در همه شهر دوشنبه خبر پیچید که یکی از دانشجویان دکترای تاریخ ایرانی بر اثر سکته قلبی در هتل درگذشته است! بعد هم توسط سفارت ایران، خبر به خانواده مرحوم داده و وسایل شخصی‌اش تحویل دکتر یاحقی شد. کتاب‌هایی را که او با خود برده بود با پیشنهاد آقای دکتر یاحقی به کتابخانه دانشگاه محل تحصیل آن مرحوم اهدا گردید. روز سه‌شنبه ۸۵/۶/۲۱ هم جسد آن زنده‌یاد در کنار چشمان اشکبار دکتر یاحقی، مورد استقبال خانواده وی و دوستانش قرار گرفت و در قطعه شماره ۳۲ آرامستان بهشت‌رضای مشهد، در کنار مرحوم مادرش، به خاک سپرده شد.

چون آن زنده یاد تعلق ویژه‌ای به شهر سبزوار داشت و آخرین حضور و سخنرانی‌اش را در دانشگاه تربیت معلم آن شهر، در اواخر آبان ماه سال ۱۳۸۴ به همراه دوستش مهدی سیدی انجام داده بود، عمده کتابهای فلسفی و نقد ادبی او، که بالغ بر هزار نسخه می‌شد، در اواخر آبان سال ۱۳۸۵ توسط دکتر یاحقی و مهدی سیدی و جمعی از دانشجویان دانشگاه فردوسی به سبزوار برده و تقدیم دانشگاه تربیت معلم (که رئیس آن

جناب آقای دکتر محمدیان، از دانش‌آموزان پیشین آن مرحوم بود) شد و در کتابخانه‌ای تخصصی با نام خود آن مرحوم قرار گرفت. حدود سیصد جلد دیگر از کتابهای مرجع ادبی و تاریخی او هم به فرهنگسرای فردوسی اهدا شد. بقیه که بالغ بر صد جلد کتاب، ویژه جوانان می‌شد به کتابخانه مدرسه حارث آباد سبزوار (زادگاه ابوالفضل بیهقی) تسلیم گردید. بدین سبب در روز اول آبان‌ماه سال ۱۳۸۶ که اولین بزرگداشت سالانه ابوالفضل بیهقی توسط قطب علمی فردوسی‌شناسی دانشکده ادبیات دانشگاه فردوسی و دانشگاه تربیت معلم سبزوار در محل آن دانشگاه برگزار می‌شد، لوحه سپاسی توسط استاد دکتر مهیار علوی‌مقدم، دکتر عباس محمدیان - رئیس آن دانشگاه - و آقای دکتر ایرج بزرگیان - نماینده مردم سبزوار در مجلس شورای اسلامی - تقدیم همسر مرحوم سروقد - خانم قوام‌زاده رضوی - و فرزند ارشدش آقای نعمت سروقدی شد.

همچنین هیئت مدیره فرهنگسرای فردوسی هم لوحه سپاسی به شرح زیر تقدیم خانواده سروقدی کرد:

متن لوحه‌ها به شرح زیر است:

۲۲۸/ف

۱۳۸۷/۷/۱۲

جناب آقای نعمت سروقدی

با سلام و سپاس،

ضمن سپاسگزاری از جناب عالی و خانواده محترم سروقدی برای اهدای ۲۰۸ جلد کتاب نفیس به مؤسسه پژوهشی فرهنگسرای فردوسی و تکریم نام و یاد همکار عزیزمان روانشاد دکتر محمدرضا سروقدی، به پیوست این نامه، لوح سپاس فرهنگسرای فردوسی تقدیم است. امیدوارم با برداشتن گام‌های خیر فرهنگی نام و یاد آن عزیز از دست رفته همیشه جاودان بماند.

با سپاس

دکتر محمد جعفر یاحقی

مدیر عامل فرهنگسرای فردوسی

به نام خداوند جان و خرد

جناب آقای نعمت سروقدی، فرزند بزرگوار و نیک نهاد زنده‌یاد دکتر محمدرضا سروقدی

با سلام و درود فراوان

گام بلندی که خانواده و بازماندگان شادروان دکتر محمدرضا سروقدی در اهدای کتاب‌های آن مرحوم به دانشگاه تربیت معلم سبزوار برداشته‌اند، بی‌گمان در راستای نیت فرهنگ‌گستری و ارج نهادن به جایگاه دانش و اندیشه در این خطه است. این گام استوار بازتابنده شایستگی آن زنده‌یاد به کتاب و کتابخوانی است که یکی از ویژگی‌های بارز و برجسته آن انسان فرهیخته و گواه دیگری از باور آن مرحوم به فرهنگ دوستی مردم شهر سبزوار، به ویژه دانشجویان و دانش‌پژوهان دانشگاه تربیت‌معلم سبزوار است. به پاس ارج به این نمونه‌اعلای «باقیات‌الصالحات» الهی و جایگاه والای علمی آن مرحوم این لوح یادبود به حضرت عالی و خانواده گرامی سروقدی اهدا می‌شود. به امید آنکه بتوان نیت آن مرحوم را جامه عمل پوشاند و موجب خوشنودی پروردگار عالمیان شد، سنت کتاب دوستی و کتاب‌خوانی را گستراند و فرهنگ نیکوکاری را هر چه بیشتر پروراند و ارج نهاد.

دکتر عباس محمدیان

رئیس دانشگاه تربیت معلم سبزوار

دکتر مهیار علوی‌مقدم

مدیر کتابخانه زنده‌یاد دکتر محمدرضا سروقدی